

Referències bibliogràfiques

- AYENSA, Eusebi (2019): «Introducció», dins PONS, Josep Sebastià: *Poesia catalana completa*. Girona: Edicions de la ela geminada, p. 27-91.
- COMAS, Antoni (1985): «La poesia de Josep Sebastià Pons i l'excésiva delicadesa de Tomàs Garcés», dins *Mirador*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- THOMAS, Romain (1911): «Preface», dins PONS, Josep Sebastià: *Roses i xiprers*. Perpinyà: Impremta J. Cornet, p. 5-13.
- VILA, Pep (2019): «Epíleg» dins PONS, Josep Sebastià: *Poesia catalana completa*. Girona: Edicions de la ela geminada, p. 979-990.
- QUINTANA, Lluís / BOU, Enric (ed.) (2020): *El 1918 de J. V. Foix. Cent anys d'una data decisiva*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 100 p.

J. V. Foix, 1918 i els quaderns apaïats d'hule negres cremats

En Joan Safont, que, a més d'historiador i periodista, és un fervent activista cultural, com a coordinador de la Secció de Llengua i Literatura de l'Ateneu Barcelonès, va tenir la bona pensada de convidar, la tardor del 2018, uns quants il·lustres estudiosos de J. V. Foix a reflexionar sobre la relació mítica del poeta de Sarrià amb l'any 1918. Just aquell any, el 2018, es reeditaven els dos grans llibres de J. V. Foix que relliguen el poeta amb la xifra escollida, amb l'any 1918: *Catalans de 1918* i el *Diari 1918*.

Catalans de 1918, editat per primera vegada el 1965, a Edicions 62, en la col·lecció Antologia catalana, dirigida per Joaquim Molas, amb un pròleg de Joan Colomines, es va reeditar el 2018, en edició de Lluís Quintana Trias i Antoni Marí, a Tusquets editors. Mentre el *Diari 1918*, que aparegué per primera vegada com a volum unitari el 1981, a Edicions 62, en edició de Joaquim Molas, fou revisat en una edició crítica de Joan Ramon Veny-Mesquida publicada per l'Institut d'Estudis Catalans, el 2004, que recentment ha estat feliçment reeditada en edició de butxaca a Edicions 62, el 2018.

Ara, en edició acurada de Lluís Quintana i Enric Bou, podem llegir en un volum de Publicacions de l'Abadia de Montserrat les aportacions sucoses que varen fer els mateixos Quintana i Bou, juntament amb les intervencions d'Antoni Martí Monterde, Joan Ramon Veny-Mesquida i Jordi Cornudella, sobre el tema proposat, «El 1918 de J. V. Foix», i els dos llibres esmentats del poeta que s'hi refereixen.

Una part important del debat intel·lectual i crític que recull el volum gira al voltant dels cèlebres quaderns apaïats i quadriculats d'hule negre que Josep Vicenç Foix va escriure de jove «que va dels setze anys als vint», una mena de dietari on el poeta recollia les seves inquietuds personals de tipus ètic i moral i alhora començava a escriure les seves prosas poètiques que esdevindrien material textual per elaborar les proses que acabarien recollides al *Diari 1918*. Com és sabut i conegut, Josep Vicenç Foix explicava a Narcís Comadira, en la conversa transcrita per Xavier Febrés, que aquestes llibretes va cremar-les el poeta quan Joaquim Molas li va demanar de publicar-les. L'equívoc comença quan Molas a l'hora d'editar els volums de *Catalans de 1918* i el *Diari 1918*, el 1965 i el 1981, respectivament, argumenta que el material textual dels dos volums prové bàsicament dels famosos quaderns d'hule negre. Fet que porta Molas a fer una proposta d'edició que el mateix Foix va posar en qüestió en vida i que els autors del present volum s'encarreguen de comentar i criticar amb sòlids arguments en el volum que ens ocupa.

Com al cèlebre conte de Poe, «La carta robada», en aquest volum crític l'únic que trobem a faltar és un document, una foto, la imatge d'una pàgina dels cèlebres quaderns de Josep Vicenç Foix que escrivia de jove que va aparèixer el 1964 al número 7 de la revista *Poemes*. I és que tot l'embolic respecte als quaderns d'hule serveix a Molas per justificar el mateix origen del diari i del dietari, que, teòricament, dona lloc respectivament al *Diari 1918* i a *Catalans de 1918*. Com que aquests quaderns d'hule negre no existeixen, llevat de la imatge esmentada i d'un exemplar d'un dels quaderns que ha pervingut i que es

pot consultar a la Fundació J. V. Foix, l'argumentació de Molas no solament és difícil de justificar, sinó que fa aigües per totes bandes, com molt bé s'encarreguen d'explicar i demostrar els autors d'aquest volum que actualitza i completa les reflexions sobre aquests dos llibres cabdals del poeta de *Sol, i de dol*.

Jordi Cornudella, responsable de l'edició més completa i actualitzada de l'*Obra poètica en vers i en prosa* de J. V. Foix (Edicions 62, 2000), al seu text «A propòsit del Diari», que clou aquest volum d'estudis sobre el poeta, amb la claredat i lucidesa que el caracteritza, fa un breu repàs de la història de l'edició dels dos llibres que ens ocupen i explica i argumenta perquè «la maniobra de presentar aquells quaderns com una versió unitària i primitiva d'un diari, a partir del qual Foix hauria elaborat, d'una banda, el Diari 1918 i, de l'altra, un Dietari sobre persones rellevants del món cultural barceloní, és doblement tramposa». Una vegada a bastament demostrada la incompetència com a editor de Molas, Cornudella ens regala amb el que verament li interessa i agrada que és la lectura i interpretació de les proses poètiques de Foix des del renovat plaer de la relectura i la reflexió en el conjunt i la singularitat de l'obra.

Enric Bou, a la seva aportació «El *Diari 1918* de J. V. Foix: anys, parany i (para)textos», murri, juganer i rigorós com és, ens adverteix d'entrada que el primer que cal fer és desconfiar del propi autor:

Males notícies per als crítics, filòlegs i editors del *Diari 1918*. Jo no em fiaria gaire del que diu l'insigne poeta a propòsit del *Diari 1918*.

I així, doncs, dona diversos exemples del criteri no sempre comprensible del poeta a l'hora d'incloure o no incloure textos publicats a l'edició final del *Diari 1918*:

Crec que la prova definitiva de la prudència amb la qual cal acceptar moltes de les afirmacions i decisions del mateix autor a propòsit del *Diari 1918*, en especial de l'edició del 1981, és la supressió d'alguns fragments que són fonamentals per entendre el projecte foixà, si més no en la seva manifestació primerenca. Com s'entén que hagi decidit d'eliminar un text tant important com «Gertrudis» (altre cop *senhal* i senyal), una peça fonamental per entendre el sentit dels primers llibres de Foix i el rastre tan potent del personatge Gertrudis en les primeres proses del *Diari 1918*. Fins i tot elimina el «Conte de Nadal», una peça que rebla tons i personatges de l'imaginari del poeta.

I, alhora, comenta un parell de textos, com una carta a Josep Obiols, del juliol del 1927, o la «Lletra a Joan Salvat-Papasseit», per tal d'argumentar com és de complex i divers el criteri que el poeta estableix per fixar els seus textos en els volums que finalment constitueixen la seva obra.

Ara bé, tal vegada, la proposta més agosarada d'Enric Bou és la que exposa a la darrera part del seu article: «Què fer, com llegir, editar els textos del *Diari 1918*?». Tot basant-se en les seves reflexions sobre els possibles textos de Foix que podrien formar part del *Diari 1918*, Bou afirma:

La meua proposta és que perduts, amagats entre els textos foixians, hi ha una gran quantitat de textos que podrien completar les mítiques 365 proses del projecte inicial del *Diari 1918*, i fins i tot depassar-les.

I posa com a exemple el cas de l'edició del llibre inacabat de Fernando Pessoa: «Potser hem de fer el que els portuguesos ja fa temps que han fet amb el *Livro do Desassossego* de Fernando Pessoa: l'han dessacralitzat». Certament, s'han publicat fins a vuit edicions i totes diferents.

Per bé que es tracta de dues grans obres de la literatura universal del segle xx, no hi ha dubte que, pel que fa a l'escriptura i l'edició, *Diari 1918* i el *Livro do Desassossego* són ben diferents. D'entrada el *Diari 1918* va ser publicat en vida de l'autor, mentre el *Livro do Desassossego* és un llibre inacabat, editat posteriorment a la vida del poeta portuguès. Així que l'edició dels llibres respon a lògiques i orígens molt diferents.

De fet, l'estudi i l'edició que ha fet Joan Ramon Veny-Mesquida del *Diari 1918* ja apunta en la direcció de la proposta provocadora d'Enric Bou, i és que inclou ja 15 textos als Annexos que no s'inclou-

uen en l'edició de 1981. I explicar el seu criteri d'edició és el que fa Veny-Mesquida al seu text «El corpus del *Diari 1918*» que s'inclou en aquest llibre d'estudis sobre Foix. D'una manera didàctica i rigorosa, amb l'aportació de documents que testimonien el procés d'edició del *Diari 1918*, Veny-Mesquida no solament posa en dubte el criteri de Molas sinó que també adverteix, després de posar diversos exemples, de l'arbitrarietat de l'autor, tal com afirma en la conclusió del seu article:

Les dades aplegades en aquest escrit evidencien també que els desajustos van més enllà de la desavinença numèrica i del ball de xifres: deduccions hipotètiques però amb fonaments argumentals sòlids a banda, hi ha proves contrastades i febaents que demostren que el *Diari 1918* de 1981 no respon a un projecte calculat, construït metòdicament al llarg dels anys —per dir-ho esquemàticament: de 1918 a 1981—, sinó a una selecció puntual, a una miscel·lània feta amb «criteris» —si se'n pot dir així— de 1981, esquitxats amb alguna espurna d'arbitrarietat. Altrament, no s'explicaria la disparitat de punts de vista amb què el poeta aborda la inclusió o l'exclusió de prosas per al volum.

I bé, després de llegir els articles de Joan R. Veny-Mesquida i d'Enric Bou, no sé si, al meu entendre, cal una altra edició del *Diari 1918*, després de l'acurada, rigorosa i documentada realitzada per Veny-Mesquida; ara bé, ben segur que es pot ampliar l'Annex de textos pertanyents al nucli del diari tal com proposa Bou. Per sort, l'obra de Foix encara ens reserva moltes sorpreses. Només cal pensar per exemple en l'enorme arsenal intel·lectual i literari que inclouen els *Meridians*, els *Itineraris* o el *Panorama Universal de les Lletres* publicats per J. V. Foix a *La Publicitat*, del 1929 al 1936, que encara estan per editar com cal. El dia que es publiquin en una bona edició quedarà encara més palesa la potència intel·lectual i literària de l'obra de J. V. Foix com un dels grans noms de la literatura europea del segle xx.

Antoni Martí Monterde, a l'article «J. V. Foix, *flâneur* a Barcelona. 1918: ciutat, avantguarda i noucentisme», planteja d'entrada una qüestió elemental. No poden considerar-se, pel tipus d'escriptura que plantegen, les *Cròniques de l'ultrason*, darrer llibre del poeta, publicat el 1985, «també part, si no del corpus formal del *Diari 1918*, sí de la mateixa investigació en poesia»? Certament, el que passa és que amb *Darrer comunicat* (1970) i *Tocant a mà* (1972), amb vuitanta anys, Foix ja donava per tancada la seva obra poètica. Així que *Cròniques de l'ultrason*, com altres cartes i cròniques que havia escrit i estan recollides ara en l'edició de l'*Obra poètica en vers i en prosa* de Jordi Cornudella, no deixa de ser un *retour d'age* als temes de sempre. Però no hi ha dubte que les *Cròniques de l'ultrason* mantenen una coherència i una estructura general que donen sentit al fet que formin un sol llibre independent. Un altre cas és el del poema *L'estació* (1984), sens dubte, un dels grans poemes de J. V. Foix que culminen la seva obra. Coincideixo amb Martí Monterde: «*L'estació* en seria alhora la síntesi i culminació, en reunir tots els fils que van trenant tota l'obra de Foix, tant en prosa poètica com en vers, així com els seus escrits crítics i sobre art».

Un altre text singular que Martí Monterde posa en consideració és «Capítol II d'una autobiografia». Un text que, sorprenentment, encara no figura en cap edició de l'obra completa, però que, tal com indica el títol, podria formar part del nucli del diari... Sigui com sigui, aquest text que cal emparentar amb la literatura més propera al surrealisme que poc després escriurà Salvador Dalí, no deixa de plantejar interrogants sobre el projecte literari del primer J. V. Foix, l'escriptor de *Gertrudis* (1927). Justament, posant en relació la primera versió del poema «Gertrudis», publicada a *Trossos*, el 1918, amb l'edició estampada al primer llibre del poeta *Gertrudis*, el 1927, Martí Monterde planteja com l'obra de J. V. Foix es va consolidant i depurant en un context urbà que desenvolupa la literatura d'avantguarda del moment. I, alhora, remarca la coherència de la seva obra tot recordant el paralelisme entre *L'estació* i «Singular narració», apareguda a *Trossos*, el 1918, que esdevenia «Plaça Catalunya-Pedralbes» en aparèixer a *Gertrudis*, el 1927. Si tots dos poemes s'estructuren en la trajectòria d'un viatge oníric en tren o en direcció a una estació, al primer el poeta que desapareix és Josep M. López-Picó, mentre al darrer no és altre que el propi autor, J. V. Foix.

Finalment, anem al primer estudi que obre el recull, «*Catalans de 1918* en el seu temps», obra de Lluís Quintana, editor també, juntament amb Antoni Marí, de la darrera edició i del pròleg de *Catalans*

de 1918 (Tusquets, 2018). Quintana disseciona els textos que constitueixen el llibre *Catalans de 1918* tot cercant l'origen i la seva data de publicació, el que anomena *context de publicació*, per tal de certificar com es tracta d'uns textos que es van revisant i que fan que el llibre sigui fruit d'un procés de reelaboració d'uns deu anys. Quintana reflexiona sobre el caràcter autobiogràfic del llibre i, a partir de les diferents teories més divulgades, especialment la del *pacte autobiogràfic* de Philippe Lejeune, d'identitat entre l'autor, el narrador i el personatge, reflexiona sobre la singularitat del llibre en el conjunt del nucli del diari i el dietari del poeta de *Les irrealms omegues*. I, alhora, tot esmentant els estudis de J. M. Balaguer, remarca com *Catalans de 1918* esdevé un llibre clau per al poeta per tal de desplegar i sintetitzar el seu ideari estètic a partir de mestres, com són Fabra i Carner, i companys generacionals, representats emblemàticament per Joaquim Folguera, Joan Salvat-Papasseit i Carles Riba.

Un altre text poc conegut i ben interessant que Quintana destaca és el *Diari per a Clara*, datat l'agost de 1964, i editat per Carmen Sobrevila, destinatària de l'escrit, el 1998. El text, no inclòs per Foix a la seva obra completa, que sí es troba i es pot llegir en l'edició de Jordi Cornudella, planteja no pocs interrogants interessants sobre l'escriptura autobiogràfica del poeta i la seva obra que Quintana exposa al seu article.

Poc o molt, tots els autors del llibre, tal com el títol anuncia, *El 1918 de J. V. Foix. Cent anys d'una data decisiva*, i el cicle de conferències proposava, miren d'aclarir la importància de la data en l'obra i la biografia del poeta i el seu context històric i generacional. Sens dubte, el 1918 serà sempre, però, abans de res, l'any en que neix un gran poeta, J. V. Foix, que estampa a la revista *Trossos* els seus primers poemes, començant per «Gertrudis», dignes de ser publicats després en llibre. El poeta rebutjà sempre els poemes escrits anteriorment al 1918. Mite fundacional, el de «Gertrudis» que retorna en l'última obra del poeta, *Cròniques de l'ultrason*, com el de l'any 1918, que quedarà per sempre més fixat en el títol de dos dels grans llibres de J. V. Foix.

Per als amants del poeta de Sarrià, i els estudiosos de la literatura catalana i de la seva obra, aquest llibre esdevé a partir d'ara de referència obligada per a aprofundir en la lectura i l'estudi de la seva obra i d'aquests dos llibres claus que són el *Diari 1918* i *Catalans de 1918*. I és, també, a partir de l'obra de J. V. Foix, una invitació erudita, i alhora apassionant, a la lectura profunda, a la relectura i al plaer de la literatura.

Manuel GUERRERO BRULLET

REIG, Eugeni S. (2019): *Des del meu racó. Selecció d'articles, estudis i ressenyes*. Alcoi: Ajuntament d'Alcoi, 424 p.

Eugeni Reig no és un lingüista però actua com si ho fos. Per descomptat que no volem acusar-lo de practicar l'intrusisme sinó, ans al contrari, de felicitar-lo perquè, a pesar de no haver rebut una formació reglada en lingüística, ell mateix s'ha dotat d'una formació autònoma en la matèria mentre exercia d'enginyer, talment com va fer el mestre Fabra, també enginyer. Ambdós, en un moment donat, van abandonar l'exercici de la professió que els permetia guanyar-se la vida i es van dedicar plenament al conreu de la seua llengua. No es tracta ara d'establir paral·lelismes infinits entre tots dos, però en direm un més, que és el que justifica la ressenya present: si les *Converses filològiques* (1954-1956) de Pompeu Fabra són un aplec d'articles sobre la llengua normativa publicats en la premsa de principis del segle XX (1919-1929), *Des del meu racó*, d'Eugeni Reig, també ho és, com diu el seu subtítol, però de gairebé un segle després: 2008-2017.

Els continguts lingüístics del llibre són diversos, encara que hi domina el lèxic, que es troba en l'origen de les preocupacions per la llengua del seu autor, com demostren els altres llibres publicats per ell: *El valencià en perill d'extinció* (1999), *Les nostres paraules* (2008), *El valencià de sempre* (2015) i *El borum i els gospins* (2017). Certament, només hi ha un títol que afluïx clarament al vocabulari, el de 2008, perquè els altres no ens suggereixen el tema real de què s'ocupen, començant per l'alarmant *perill d'extinció*, seguint pel poètic *de sempre*, i acabant pels intrigants *borum* i *gospins*. Cal aclarir, doncs, que